

Cestovní zpráva

Pracovník: **Jiří Fišer**

Akce: **Inforum 2016**

Datum konání: 24.5. – 25.5.

Místo konání: Vysoká škola ekonomická v Praze

Klíčová slova: knihovnictví – konference – Inforum – trendy

Program akce:

- 24.5., 10⁰⁰ – 12³⁰ – Zahájení konference
- 24.5., 14²⁵ – 17²⁵ – Trendy a novinky I, nebo Trendy a novinky II
- 25.5., 9⁰⁰ - 12²⁵ – Hledání a nalézání, nebo Aspekty digitálního zpřístupnění kulturního dědictví
- 25.5., 13³⁰ – 15⁵⁵ – Závěrečná sekce

Průběh akce

Konference probíhala na půdě Vysoké školy ekonomické v Praze. Odpoledne každého ze dvou dnů byla ve znamení současně probíhajících bloků, tedy jsem si vybral ty, jejichž obsah je blíže mému zaměření, katalogizaci.

Co se týká druhů příspěvků, mohli jsme vidět vystoupení trojí povahy: tématická, představující určitý pojem, myšlenku nebo názor, souhrnná a statistická, informující o aktuálním stavu dané věci, například probíhajícího projektu, a komerční, představující nějaký produkt. Přičemž nejzajímavější jsou přirozeně ta první, avšak užitečná mohou být i zbývající. V rámci Infora byly všechny tři typy zastoupeny víceméně stejným dílem. Jednotlivé referáty trvaly zhruba půl hodiny.

Sborník obsahující prezentace a plné texty jednotlivých příspěvků ve formátu PDF je k dispozici na webových stránkách konference, viz. odkaz, proto se místo doslovného opakování pokusím spíše krátce vystihnout podstatu jednotlivých příspěvků či přidám vlastní názor na prezentované téma. Příspěvky jsou dále v textu uvedeny chronologicky.

Zahájení konference

Zahájení konference a úvodní příspěvek. Zde není moc k čemu se vyjadřovat, až na úvodní divadelní „scénku“ a „song“. Něco takového se opravdu jen tak nevidí. Inkriminované video bizarní kramářské písně lze shlédnout na youtube, oddíl odkazy. Ale musím objektivně připustit, že zvládnuté to bylo docela slušně.

A teď už k serióznějším příspěvkům. Jako první se představila Nazlin Bhimani, UCL Institute of Education, s tématem **eLearning a knihovny**. Hlavním jádrem příspěvku byla informační gramotnost a její důležitost.

Informační gramotnost je komplexní soubor dovedností, jak zacházet s informacemi. Člověk informačně gramotný dokáže informaci kriticky posoudit i zasadit do patřičného kontextu, tím pádem správně pojmout a následně použít, čímž ji přemění ve znalost. Společně s digitální gramotností, tedy schopností porozumět a správně používat moderní informační technologie a kybernetická (přenášející informaci) zařízení, tvoří takzvanou metagramotnost.

Člověk, který postrádá meta gramotnost, nedokáže plně dosáhnout svých životních cílů, v práci nebo škole, a může se dokonce cítit vystavený informačnímu stresu. Tím pádem se stává frustrovaným až sociálně vyloučeným. Je to podobné, jako by člověk nedokázal číst, nebyl gramotný. Metagramotnost je takové meta čtení.

Pro běžného člověka problém nastat nemusí, záleží na jeho životním stylu, nicméně pro vědecké pracovníky je absence metagramotnosti handicapem. Prakticky, jejich informační krajina (soubor jim známých informačních zdrojů) je potom plochá, tedy jde o mělké, snadno dostupné zdroje se širokým záběrem, neboť čím plošší informační krajina, tím menší úroveň metagramotnosti vám stačí na pohyb v ní. Plochá informační krajina nenabízí tak kvalitní znalosti.

Naštěstí jsou tu knihovníci, aby pomohli a učili, případně sami vyhledali hlubší informační zdroje ve více zvlhčené informační krajině. Naneštěstí, metagramotnost není v popředí politického ani veřejného zájmu, a kde není poptávka, nejsou peníze. To je nejenom smutné, ale i nebezpečné, neboť liberální demokracie může fungovat pouze ve státě s obyvatelstvem na pokročilém stupni společenského a inteligenčního vývoje, schopným kritického myšlení.

Na závěr bych chtěl dodat, že informaci, podle mého názoru, nelze chápat objekt, ale jde o proces, a na to je při chápání pojmu metagramotnosti třeba pamatovat.

Jak zachovat audiovizuální dokumenty pro příští generace představil Dietrich Schüller, Phonogrammarchiv, Austrian Academy of Sciences. Jako největší výzvou se ukázala fyzická nestálost médií, především založených na organickém základě, zejména magnetických a fimových pásků, i nedostatek zařízení, na kterých lze původní média přehrávat. Situaci ani neprospívá rychlý vývoj digitálních formátů. V této oblasti nastane průlom až poté, co bude vynalezeno průmyslově vyrobitelné „samopřehrávací“ médium.

(digitální) Dokumenty, prosím! Tak vyzýval Daniel Albertsson, Swedish University of Agricultural Sciences. Může být. Elektronické knihy mají své výhody. Jsou snadno dostupné, skladné, trvanlivé a nelze je ukrást (tedy způsobit, aby originál z knihovny zmizel) a také jsou „rychlejší“ a „levnější“ co do publikování i vydávání.

Avšak nic se nemá přehánět. Zamysleme se. Jsou pro čtenáře a knihovníka opravdu levnější? Máme je jistě pod svojí kontrolou? Jsou stálé? Dají se použít za všech okolností? Je jejich čtení pohodlné? Je učení se z nich pohodlné? Je práce s nimi pro nakladatele, čtenáře a knihovníka pohodlná? Opravdu jsou tolik preferované?

Základní otázky, které je nejprve třeba v kontextu našeho prostředí zodpovědět.

Trendy a novinky I

České e-knihy pro knihovny – přehled nabídky, nové zkušenosti z Univerzity Karlovy, e-knihy a e-časopisy Vydavatelství FF UK, přednesla Jana Matějková, Vydavatelství FF UK. Zde šlo o první ze souhrnných příspěvků, detailnější údaje ve sborníku. Kromě toho, co se děje na UK, byla obecnější řeč o platformách zpřístupňujících e-knihy. Co mě zaujalo, že za určitých okolností lze u některých platform „vyšťourat“ data o výpůjčkách skrze vícekrokový autentikační proces.

Trendy v akvizici elektronických knih a licenční modely zmínila Urszula Sasimowicz, ProQuest. Tedy trendem je trvalý přístup a nákup jednotlivých titulů. Pokud je rozpočet omezený, dává se přednost předplaceným kolekcím. Nabízí se samozřejmě i kombinace s modely demand driven a evidence based selection. Průzkum nad platformou pro elektronické knihy od ProQuestu.

Rešeršní strategie a práce s elektronickými informačními zdroji z pohledu didaktických přístupů a principů, z pohledu Richarda Papíka, Slezská univerzita v Opavě a Univerzita Karlova v Praze – Ústřední knihovna, byly jedním ze zajímavějších referátů. V centru vystoupení se skrývala myšlenka, že principy a zásady didaktiky (polemizovat lze u zásad emocionálnosti a trvalosti) jsou platné i pro rešeršní proces, tedy průběh učení (se) nové věci se podobá procesu analytického vyhledávání faktů. Když se nad tím zamyslím, vůbec mě to nepřekvapuje. Jak pan docent správně poukázal, kognitivní principy za oběma procesy jsou totiž shodné.

Co stojí za zmínku, při učení dospělých, např. jak používat univerzitní informační zdroje, musí tito okamžitě vidět praktický výsledek přednášeného, užitek a řešení nějakého problému. Kdo by se nechtěl učit věcem, které mají smysl? Ale jenom dospělí si mohou dovolit ten luxus neučit se ničemu, co je podle nich zbytečné.

Přednášející neodolal a zabrousil také do způsobu analytické tvorby rešerší, ke které, na rozdíl od intuitivní, kde si vystačí čtenář sám, je třeba specialista, rešeršér, jehož profese proto nezmizí. Postesknul si, že se ztrácí služby jako Dial Index, kde bylo možné porozumět kontextu mezioborových vztahů, a vyjádřil naději na vzestup profese informačního brokera.

Propagace a zpřístupňování e-knih: Zkušenosti z Main Library of Warsaw University of Technology přinesla Anna Tonakiewicz-Kołosowska. Nuže, nejlepší je prý nakupovat jednotlivé e-knihy a přidávat je do OPACu knihovny. Užitečné je vést statistiku, čím podrobnější, tím lepší. Vyplatí se také zahrnout do OPACu open-access zdroje.

Musíme předcházet zklamání čtenáře. Třeba je splnit jejich očekávání, tedy nejdříve ho vyzkoumat, poskytnout jim přívětivé nástroje pro prohlížení e-knih a vybírat jenom kvalitní publikace.

Motivaci k používání e-knih můžeme podpořit pořádáním školicích kurzů, poskytnutím možnosti lehce navrhnout nákup e-knihy (příp. dalších přístupů), provázáním přístupu k e-knihám s dalšími platformami, podporujícími vědeckou nebo studijní činnost, snadnou autentikací a samozřejmě zařazením e-knih do povinných předmětů.

Česká národní strategie otevřeného přístupu k vědeckým informacím byla předmětem vystoupení Jiřího Kotoučka. Součástí nového programu podpory vědeckých projektů Horizon 2020 je nejen povinnost ukládat výsledky výzkumu do digitálního repozitáře a publikovat je OA, ale i vypracovat data management plány. Záměrem je otevřít hodnocení vědy veřejnosti a zlepšit šíření vědeckých informací.

Stručně, závazky byly vyhlášeny, připravenost je, ale chybí politická stabilita k nastolení nějaké organizovanější propracovanosti a drivu. Evropská komise zatím národní strategii vytvořit jenom „doporučuje“.

Informační predátoři a jiná řešení, autor Jindra Planková, Slezská univerzita v Opavě. Informační predátoři se objevili kolem roku 2000 s masivnějším rozšířením vědeckých open-access časopisů. Pokřivily hlavní myšlenku OA, tedy zpřístupnit kvalitní vědecké poznatky co nejrychleji co největšímu okruhu čtenářů a vrátit veřejné peníze zpět veřejnosti (v OA se objevuje zejména veřejně financovaný výzkum).

Místo toho se „predátoři“ drží teze zpřístupnit cokoli za peníze, a to co nejrychleji, aby byl pořádný obrat. Zisku dosahují hlavně tím, že recenzní řízení pouze předstírají, recenzenty neplatí a celou částku za publikování si strkají do kapsy.

Varovných faktorů je dost: rychlý příjem článků, nápadně krátká doba recenzního řízení, smyšlené články v seznamu publikací, nápadně podobné jméno časopisu nebo jména recenzentů slavným protějškům, nepřítomnost či malé hodnocení ve Scopusu, WoS, v rejstřících OA časopisů nebo registru ISSN a konečně uvedení na blacklistech, např. Beall' sův seznam.

Než se ale začneme nad jejich počínáním společně spravedlivě rozčilovat, nejdříve posypme hlavu popelem tomu, kdo de facto nutí vědce publikovat co nejrychleji a za každou cenu. Může se zdát, že „predátoři“ představují „rychlé body“, ale nevýhody převažují. Kromě z ostudy kabátu jde i o stalking a schránku plnou spamů.

Jaký je skutečný impakt predátorských časopisů na vědecké publikování? Tak se ptala Iva Adlerová, České vysoké učení technické – Ústřední knihovna.

Neblahý praktický dopad jejich působení není jeden. Vědecká scéna je zaplavována články pochybné pověsti, a tím se stává nepřehledná. Veřejné peníze v důsledku nepřinášejí užitek veřejnosti, sdílením poznatků veřejného výzkumu, ale jdou k dobru soukromým subjektům (říká se tomu korupce). Za poslední, myšlenka open access ztrácí na dobrém jméně.

Ale „predátoři“ mají i pozitivní dopad. Poukázali na problém, který je třeba neprodleně vyřešit.

Hledání a nalézání

Umožněte vědeckým pracovníkům optimalizovat pracovní postupy s Mendelej, k tomu nás nabádá Anita Cseplesz ze společnosti Elsevier. Mendelej je, řekněme, virtuální pracovní prostředí pro vědce. Obsahuje věci jako akademickou sociální síť, akademické profily, statistiky, citační manažer, textový procesor, cloudové úložiště atp.

Mendelej je free software. Elsevier se s jeho pomocí snaží vybudovat komunitu, které bude moci předkládat svoje produkty, plně integrované. Co je však důležitější, bude moci pohodlně analyzovat poptávku a chování „spotřebitelů“. To je „trendy“ business model, který nemusí být v zásadě špatný. Jde o obchod, službu za sledování.

Mendelej má ale velkou konkurenci. Existuje spousta jiných jednotlivých on line nástrojů, kterými se dají jeho funkce nahradit.

Knihovny.cz: Spuštění se blíží hlásá Petr Žabička, Moravská zemská knihovna v Brně. Název shrnuje obsah jeho příspěvku. Vývoj zdárně pokračuje v režimu uzavřené bety 22 prvních knihoven. Co jej brzdí je VuFind. VuFind je sice systém otevřený, to ale znamená, že ho nikdo organizovaně a systematicky neudrhuje a nevyvíjí, tedy co potřebujete, musíte si doprogramovat sami.

Z novinek snad jen tolik, že bude pouze jedno rozhraní pro všechny uživatele respektive čtenáře.

Analýza kvality vyhledávání, jak ji představil Pavel Kocourek ze Search Technologies, bývalého INCAD. Není vůbec jednoduchá záležitost. Současné metody jsou nedostatečné. Nový způsob vychází z logu dotazů a logu uživatelské aktivity na webu v rámci sezení. Nad těmito big daty je třeba, mimo hlavní systém, opakovaně spouštět algoritmus vyhodnocující relevanci toho kterého dokumentu vůči tomu kterému typu uživatele. Praktickými výsledky jsou potom optimalizace řazení výsledků podle relevance a predikce chování dotazujícího. Dalším výstupem je skóre, jež lze systému přiřadit a sledovat, jak případné změny ovlivní jeho výši, úspěšnost systému.

Velmi jednoduchá formulace složitého a proměnného problému.

Jak obsahová rozmanitost ProQuestu podporuje vědecké výstupy a řeší náročnou rozpočtovou situaci knihoven? Pozitivně, kupte si a uvidíte, Urszula Sasimowicz, ProQuest.

Ale je pravda, že rozmanitost populace zvyšuje její odolnost. Pokud se na knihovní fond díváme jako na populaci, knihovny s rozmanitějším obsahem budou odolnější vůči změnám prostředí. To se týká i typů dokumentů.

Nehledejte, vyhledávání si Vás najde, vyhrožuje Vilém Sklenák, Vysoká škola ekonomická v Praze. Příspěvek by se měl ale jmenovat umělá inteligence si vás najde. Jde o to, že umělá inteligence se připlíží jako expertní systém běžící na pozadí do vašich domovů. Na multimediálních kybernetických zařízeních bude naslouchat vašim potřebám a pomocí sofistikovaných vyhledávacích algoritmů na vaše úmyslně i mimoděk pronesené stížnosti nad problémy všedního dne nabídne řešení, například v podobě webové stránky a nebo vám rovnou koupí mléko v oblíbeném obchodě. Nakonec se naučí vaše chování i předvídat a třeba vám přerezervuje autobus, jež jste si ve vašem itineráři neprozřetelně objednali kasajíce se, že za půl hodiny tam přece metrem dojet musíte.

Nicméně, vyhledávání informací je klíčovým a naprosto základním aspektem budoucí Glaris® (Global artificial intelligence system). Informační technologie nahrazují vaše vlastní zkušenosti zkušenostmi někoho jiného, pokud ovšem umíte rychle vyhledávat pertinentní informace. Ale Glaris® je šikovné děvče a učí se rychle.

United Nations iLibrary: Publikace OSN poprvé online na jednom místě představil Michel Guinand z OECD. Vlastně jde o komerční platformu, jako jsou třeba e-knihy od Ebsca. Zatímco OECD poskytuje technické řešení, obsah dodává OSN. Jde převážně o publikace věnující se celoplanetárním problémům z oblasti životního prostředí, mezinárodního práva a demografie populace. Platforma však ještě není zcela připravená, její dokončení se očekává až na konec roku. Už teď je však možné získat zvýhodněné předplatné v „předprodeji“.

Springer Nature na nové cestě. Cem Üzümlü ze Springer Nature upozorňuje na výsledky fúze nakladatelství Springer, Macmillan a Nature Publishing Group. Nové kolekce, nové balíčky, nový obsah, nové možnosti. Všichni jsou šťastní a slunce svítí, zejména na zákazníky Springeru.

Avšak zaznělo i něco k zamyšlení. Springer zjistil, že jeho knihu někdo zduplikuje na fotokopírovacím přístroji a potom ji prodává. Tedy vymyslel službu, že jako zákazník si můžete podobnou černobílou, méně kvalitní kopii, v barevných brožovaných deskách, objednat od nich, za levnější cenu a se speciálním logem MyCopy. Údajně to vyjde levněji, necelých 700 Kč. Týká se uživatelů Springer's eBooks. Vtírá se otázka: Jak je to tedy s tím zájmem o elektronické knihy?

Závěrečná sekce

Automatizované knihovnické systémy v měnícím se světě, nad nimi se zamyslela Helle Lauridsen, nezávislá informační konzultantka. Trh je mladý a mění se velmi, velmi rychle. Tyto systémy jsou komplexním řešením pro komplexní problémy, musí umět všechno od OPACu po finance. Navíc, technologický vývoj a s tím i požadavky čtenářů jdou mílovými kroky kupředu, a musí na ně reagovat.

Na co si tedy dát pozor? Předně prozkoumat tvrzení vendorů, potom dobře si promyslet projekt, zejména implementaci, ověřit, zda knihovní systém zvládá požadované standardy, zvážit velikost knihovny a tudíž potřebnou komplexitu systému, prozkoumat systém z pohledu jeho uživatelů.

Také je třeba pamatovat, že open source systémy jsou možná bezplatné, ale nejsou zadarmo. Jak už o tom byla řeč, správu open source systému si obstarává sám jeho uživatel.

Hodnocení: Jaké je jeho postavení ve výzkumu, vývoji a inovacích, přednesla Jitka Moravcová, Vysoká škola chemicko-technologická v Praze a MŠMT.

Stručně řečeno, současná metodika je špatná a veřejně se o tom ví. Bodování za výstup tlačí na kvantitu „objevů“ na úkor kvality. Dostává vědce pod enormní tlak, deformuje samotné řízení vědeckých organizací a v důsledku nahlodává samu podstatu vědecké práce. To nám přinesla dobře míněná snaha o vytvoření objektivního systému a průhledného dělení veřejných peněz, který by se zároveň „dobře počítal“. Žádná další úprava výpočtu ani nový rámec excellence už nepomohou.

Co s tím? Během pěti až šesti let se přejde na nový způsob hodnocení vědy a výzkumu. Alternativní metodika NERO počítá nikoli s hodnocením jednotlivých vědců podle jejich výstupů, ale s posuzováním celých organizací pomocí mezinárodního peer-review řízení. Mezi faktory evaluace budou přirozeně patřit i výstupy, ale například také výkon, management, odborná pověst, dopad na společnost a další.

Jedinou opodstatněnou námitkou k novému systému je, že oproti starému nebude objektivní, ale subjektivní.

Snad se podaří odstranit i neduh nízké úrovně čerpání dotací z evropských fondů a vylepší spolupráce s komerční sférou.

Podpora vědy a výzkumu v Knihovně UTB ve Zlíně – od vzniku publikačních výstupů po jejich evaluaci. Ondřej Fabián, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně – Knihovna, předkládá, jak pomáhají svým vědcům.

Nejdříve je podporují ve fázi vzniku jejich práce. Zpřístupňují jim informační zdroje, vytvářejí rešerše, poskytují nástroje, např. citační manažery, udělují konzultace, o tom kde a jak publikovat. Také se starají o univerzitní časopisy, umísťují je do depozitářů, přidělují jim DOI a prověřují v systému Crosscheck.

Větší díl starosti ale začíná až po vydání. To kontrolují správnost dat ve Scopusu nebo WoS, vykazují publikační výsledky do vlastního interního systému, vedou repozitář publikační činnosti univerzity a hodnotí úroveň citovanosti pomocí inCites či PlumX. Také za badatele spravují jejich researchID a OrcId profily.

Nutno podotknout, že mají podporu z hora i příslušné zdroje.

Má akademická knihovna zajišťovat tyto komplexní služby? Ve veřejném knihovnictví jsme nyní svědky dynamického vývoje. Univerzitní ani odborné knihovnictví nejsou imunní vůči pokroku, proto se lze domnívat, že je to jedna z cest jejich dalšího směřování.

Možné nástrahy kvantitativního hodnocení, jak je podává Pavel Mika, Knihovna AV ČR, spočívají v tom, že vyberete špatný výpočetní vzorec. Máme počet citací, předpokládaný počet citací a počty citací u podobných dokumentů. Na druhé straně tu máme různé obory vědy s odlišnými zákonitostmi jejich fungování, dokumenty s mnoha autory, různé druhy dokumentů, různou kvalitu dokumentů a samozřejmě deformující jevy (citační bratrstva, autocitace atp.).

Vše se smíchá do jedno kotlíku a potom začíná matematická alchymie. Pokud nejste bibliometr nebo informatik, nemáte šanci proniknout příliš do hloubky.

Zásadní nedostatek je ovšem ona citační analýza, jako nástroj hodnocení vědy a výzkumu. Spoléhat se totiž na ní výhradně je chybou. Její další přínos lze v budoucnu uvažovat pouze v rámci komplexního hodnocení, založeném na více pilířích.

CzechELib! – zpráva o postupu, Martin Svoboda, Národní technická knihovna. Práce na Národním centru vyjednávání podmínek hromadných nákupů elektronických informačních zdrojů pro vědecké instituce postupují tak rychle, že už dnes jsme na tom lépe, než budeme zítra.

Národní technické knihovně není co závidět, neboť pracuje v podstatě dobrovolnický bez jakékoliv pomoci MŠMT. Chybí jí oprávnění nakládat s cizími prostředky, personál a garance zajištěné udržitelnosti ze strany státu (provoz optimalizovaného národního licenčního centra, podpora nákupu licencí na období po roce 2022). Situace je taková, že NTK má v plné míře realizovat vytvoření CzechELib jako projekt v rámci OP VVV, což není vůbec záviděníhodná pozice.

A protože Národní centrum pro elektronické informační zdroje nejsou migranti, a ne-koukají z něj žádné „rychlé politické body“, zřejmě se ho prostě nedočkáme.

Závěr

Jak je vidět, i na Inforu se děje ledacos zajímavého. Musím však připustit, že minulé Knihovny současnosti se mi zdály podnětnější.

Odkazy:

[Scénka](#)

[Sborník konference](#)